

Cirkulärnr: 2001:32
Diariernr: 2001/0564
Handläggare: Margareta Erman
Eva von Schéele
Sektion/Enhet: Sektionen för Socialtjänst, skydd och säkerhet
Kommunalrättssektionen
Datum: 2001-03-14
Mottagare: Individ- och familjeomsorg
Äldreomsorg
Handikappomsorg
Överförmyndaren/överförmyndarnämnden
Rubrik: Socialnämndens anmälningsskyldighet i frågor som rör
god man, förvaltare samt vissa vårdnads- och förmyndarskapsfrågor
Bilagor: Blanketter
Sof 42 § och LSS 15 § 6 p

*Sektionen för Socialtjänst, skydd och säkerhet
Margareta Erman
Kommunalrättssektionen
Eva von Schéele*

2001-03-14

Individ- och familjeomsorg
Äldreomsorg
Handikappomsorg
Överförmyndaren/
Överförmyndarnämnden

Socialnämndens anmälningsskyldighet i frågor som rör god man, förvaltare samt vissa vårdnads- och förmynderskapsfrågor

Med anledning av de frågor som Svenska Kommunförbundet får inom ovanstående område lämnas i detta cirkulär information om handläggningen av socialnämndens anmälningsskyldighet till överförmyndare och tingsrätt.

Exempel ges på situationer där nämndens anmälningsskyldighet gäller. Vidare beskrivs överförmyndarens verksamhet och roll samt förutsättningarna för att förordna förmyndare, god man eller förvaltare. En översiktlig redogörelse lämnas för en förmyndares, god mans och förvaltares uppgifter.

Frågor med anledning av detta cirkulär besvaras av förbundssekreterare Margareta Erman, sektionen för Socialtjänst, skydd och säkerhet, tel 08- 452 78 45 och förbundsjuristen Eva von Schéele, kommunalrättssektionen tel 08- 452 75 47.

SVENSKA KOMMUNFÖRBUNDET
Sektionen för Socialtjänst, skydd och säkerhet

Anita Sundin

Socialnämndens anmälningsskyldighet i frågor som rör god man, förvaltare samt vårdnad och förmynderskap

Bakgrund	3
Överförmyndarens verksamhet	3
Anmälningsskyldighet till överförmyndaren	4
Vad skall en anmälan innehålla?	5
Vad kan delegeras?	5
Sekretessen bryts	6
Godmanskap för vuxna	6
Förvaltarskap	9
Interimistiska beslut om god man och förvaltare	11
Förmynderskap	11
När skall socialnämnden anmäla till tingsrätten?	12
När skall socialnämnden anmäla till överförmyndaren?	14
God man för utländska barn	15
Litteraturhänvisning	16
Blanketter	16
Bilagor	18

Bakgrund

Socialnämndens verksamhet bedrivs huvudsakligen utifrån bestämmelserna i socialtjänstlagen, SoL, och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. Bistånd och insatser beviljas den enskilde på begäran och efter behov. Nämnden kan enligt dessa lagar inte vidta några åtgärder eller ge insatser mot den enskildes önskan.

Nämnden kommer emellertid i sina olika verksamheter i kontakt med enskilda som helt eller delvis saknar förutsättningar att företräda sina intressen. Det kan bero på sjukdom, försvagat hälsotillstånd, psykisk störning, funktionshinder, missbruk eller liknande. Dessa personer behöver därför hjälp av en god man eller förvaltare, som bevakar deras rätt, förvaltar deras egendom eller sörjer för deras person.

Nämnden kommer även i kontakt med underåriga vars föräldrar avlidit eller brister i omsorgen om dem i olika avseenden. Det kan också föreligga sådana förhållanden som talar för att en förälder inte kommer att förvalta sitt underåriga barns egendom på ett betryggande sätt.

Nämnden har inga befogenheter att företräda den enskilde, men är skyldig att anmäla till överförmyndaren resp. tingsrätten att den enskilde behöver en förmyndare, god man eller förvaltare.

Bestämmelserna om förmyndare, gode män och förvaltare finns i föräldrabalken.

Förkortningar

Socialtjänstlagen, SoL

Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU

Socialtjänstförordningen, Sof

Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS

Föräldrabalken, FB

Lag om allmän försäkring, AFL

Hem för vård eller boende, HVB

Överförmyndarens verksamhet

I varje kommun finns det antingen en överförmyndare eller en överförmyndarnämnd. I det följande används endast ordet överförmyndare oavsett kommunens organisation.

Överförmyndaren är en myndighet med uppgift att förhindra att personer, som inte själva kan ta tillvara sin rätt, skall drabbas av rättsförluster. Det kan avse underåriga eller personer som på grund av hög ålder, sjukdom, psykisk störning eller andra funktionshinder inte kan bevaka sin rätt, förvalta sin egendom

eller sörja för sin person. För den som har ett sådant behov av hjälp ansöker överförmyndaren hos tingsrätten om att en företrädare skall utses.

Behörig att göra ansökan är överförmyndaren i den kommun där den enskilde har sin hemvist. Med hemvist avses den kommun där vederbörande var folkbokförd den 1 november föregående år.

Överförmyndaren kontrollerar också hur förmyndare, gode män och förvaltare sköter sina uppdrag. Kontrollen bygger på bestämmelser i föräldrabalken, förmynderskapsförordningen, förvaltningslagen och kommunallagen.

Det bör noteras att alla föräldrar, som är förmyndare för sina barn står under överförmyndarens tillsyn oavsett om barnet har egna tillgångar eller ej.

Överförmyndaren beslutar om arvoden och ersättningar till gode män, förvaltare samt till särskilt förordnade vårdnadshavare tillika förmyndare samt till särskilt förordnade förmyndare och medförmyndare (FB 12 kap.16 §). Överförmyndarens beslut kan överklagas till tingsrätten.

Länsstyrelsen har tillsyn över överförmyndarens verksamhet.

Behovet kan tillgodoses på annat sätt

En god man eller förvaltare skall inte förordnas om den enskilde på annat sätt kan få hjälp att sköta sina angelägenheter. I vissa fall kan det vara tillräckligt med att den enskilde, som förstår innebörden av det, utfärdar en fullmakt för någon, t.ex. en anhörig att sköta de ekonomiska angelägenheterna.

Försäkringskassan kan också med stöd av AFL besluta att pensionen skall utbetalas till annan. En sådan ändring av betalningsmottagare kan vara en tillräcklig åtgärd som gör att en god man inte behövs.

”Är en pensionsberättigad till följd av ålderdomssvaghet, sjuklighet, långvarigt missbruk av beroendeframkallande medel eller annan därmed jämförlig orsak ur stånd att själva ta hand om sin pension, får allmän försäkringskassa besluta att pensionen helt eller delvis skall utbetalas till kommunal myndighet eller den pensionsberättigades make eller annan person för att användas till den pensionsberättigades och hans familjs nytta.”(AFL 16 kap. 12 §)

Socialnämnden får endast anmäla behovet av annan betalningsmottagare till försäkringskassan om den enskilde lämnat sitt medgivande. Nämnden har således inte själv rätt att bryta sekretessen och anmäla ett sådant behov.

Anmälningsskyldighet till överförmyndaren

Socialnämndens anmälningsskyldighet framgår av bestämmelserna Sof 42 § och LSS 15 § 6 p. Nämnden är således skyldig att anmäla till överförmyndaren om den finner att en god man eller en förvaltare enligt föräldrabalken bör förordnas för någon eller om sådan inte längre behövs. Om nämnden får kännedom om förhållanden som kan vara av betydelse för överförmyndarens tillsynsverk-

samhet så skall överförmyndaren underrättas t ex då nämnden känner till att en god man försummar sitt uppdrag.

Vidare finns, enligt Sof 42 § 2 st 3 p, skyldighet att anmäla att det föreligger sådana förhållanden som talar för att en förälder inte kommer att förvalta sitt underåriga barns egendom på ett betryggande sätt.

Anmälan skall göras till överförmyndaren i den kommun där den enskilde har sin hemvist, dvs den kommun där den enskilde var folkbokförd den 1 november föregående år.

Vad skall en anmälan innehålla?

Det är överförmyndaren som avgör om det föreligger behov av en god man eller förvaltare och i så fall ger in en ansökan till tingsrätten. För sin bedömning behöver överförmyndaren information, dvs en social utredning och ett personbevis. Vidare krävs den enskildes samtycke till att en god man förordnas. Är dennes tillstånd sådant att ett samtycke inte kan ges skall i stället behovet av en god man styrkas genom ett läkarintyg. Anmälan om behov av förvaltare skall styrkas med ett läkarintyg som utvisar att den enskilde är ur stånd att vårda sig eller sin egendom.

Socialnämndens utredning skall inte vara mer omfattande än vad som behövs i det enskilda fallet, t.ex. för ett begränsat godmanskap eller ett begränsat förvaltarskap.

Utredningen skall beskriva de ekonomiska förhållandena så som inkomster och utgifter, tillgångar och skulder. Vidare skall utredningen redovisa bostadssituation, sjukdom, funktionshinder, social situation, släktingar, hur personen fungerar i sin vardag och på vilket sätt denne saknar förutsättningar att själv ta ansvar för sina angelägenheter. Det skall också framgå vad den enskilde behöver hjälp med.

Socialnämndens anmälningskyldighet gäller även i de fall det inte går att få den enskildes samtycke eller ett läkarintyg. Utifrån anmälan ansvarar då överförmyndaren för den fortsatta utredningen.

Den enskilde själv eller socialnämnden kan föreslå att en viss person utses till god man eller till förvaltare.

Vad kan delegeras?

Socialnämnden kan uppdra åt ett utskott eller tjänstemän att göra *anmälan till överförmyndaren* om behovet av god man eller förvaltare. Uppgiften kan delegeras till tjänsteman, förslagsvis arbetsledare.

Det är viktigt att anmälningskyldigheten blir känd bland personalen i de olika verksamheterna liksom vem som skall göra en sådan anmälan.

Nämnden har även skyldighet att göra en *framställning eller ansökan till tingsrätten* i det fall någon åtgärd behöver vidtas i fråga om vårdnad eller förmynderskap för en underårig. Den uppgiften *kan inte delegeras* till utskott eller tjänsteman hos nämnden.

Sekreessen bryts

Anmälningsskyldigheten innebär att sekreessen bryts. Det gäller innehållet i anmälan om behov av en god man eller förvaltare samt när överförmyndaren begär upplysningar från nämnden.

Överförmyndaren bestämmer själv vilka uppgifter som behövs från socialtjänsten. Det innebär att socialnämnden är skyldig att lämna ut begärda uppgifter (FB 16 kap.10 §).

Som exempel kan nämnas det förhållandet att överförmyndaren behöver uppgifter för att ta ställning till beslut om skärpande föreskrifter beträffande en underårigs egendom.

OBS! överförmyndaren har inte en motsvarande uppgiftsskyldighet gentemot socialnämnden.

Godmanskap för vuxna

Beslut om god man

Det är tingsrätten som anordnar godmanskap och förordnar en god man, vanligtvis efter ansökan av överförmyndaren. Under pågående godmanskap kan byte av en god man ske. Det är i sådana fall överförmyndaren som entledigar respektive utser en ny god man.

Den som har en god man eller en förvaltare benämns i det följande huvudman.

När huvudmannen flyttar till annan kommun skall godmanskapet överflyttas till överförmyndaren i den nya kommunen enligt bestämmelsen att behörig är överförmyndare där den enskilde var folkbokförd 1 november föregående år. Detta innebär att om personen i fråga flyttar och folkbokför sig i en ny kommun före den 1 november så flyttas godmanskapet vid kommande årsskifte. Om flyttning och folkbokföring sker under november eller december sker överflyttandet av godmanskapet först vid nästa årsskifte.

Godmanskapet står därefter under tillsyn av en ny överförmyndare. Om det är lämpligt kan samme gode man fortsätta med sitt uppdrag, men då med skyldighet att redovisa till överförmyndaren i den nya kommunen.

Förutsättningar

Den allmänna förutsättningen för att en god man skall förordnas är att någon inte kan företräda sig själv på grund av kroppslig eller psykisk sjukdom. Det skall också finnas ett behov av hjälp i rättsliga eller ekonomiska angelägenheter eller behov av hjälp för att få den personliga omvårdnad som behövs. Detta framgår av FB 11 kap. 4 §.

”Om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person skall rätten, om det behövs, förordna god man för honom eller henne.....”

Den enskildes samtycke krävs, men om dennes tillstånd är sådant att samtycke inte kan ges skall behovet i stället styrkas genom ett läkarintyg.

Rättslig handlingsförmåga

Den person som har fått en god man –huvudmannen -har kvar sin rättsliga handlingsförmåga. Huvudmannen kan själv förfoga över samtliga sina tillgångar, ingå avtal m.m. Det innebär t.ex. att en s.k. överförmyndarspärri av bankkonton inte gäller för huvudmannen själv utan endast gäller mot den gode mannen.

Den gode mannen är att betrakta som en ställföreträdare/biträde. Om huvudmannens hälsotillstånd eller funktionshinder inte medger att samtycke kan lämnas, t.ex. för att söka insatser enligt SoL eller LSS eller för att hantera den vardagliga ekonomin, så skall naturligtvis den gode mannen ombesörja detta.

Egen ansökan eller anmälan från annan

Det är en vid krets som kan ansöka om eller anmäla behov av en god man. En person kan själv anse sig behöva hjälp av en god man och kan då själv lämna en ansökan till tingsrätten. En ansökan kan också göras av dennes make, maka, sambo eller närmaste släkting samt av överförmyndaren.

Anmälan om behov av god man kan även göras av andra, t.ex. övriga släktingar eller en kurator. En sådan anmälan bör lämnas till överförmyndaren.

Socialnämnden har en *skyldighet* att anmäla behov av god man till överförmyndaren.

Vem kan utses till god man?

Det framgår av lagtexten att till god man skall utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig man eller kvinna som är myndig och själv inte har förvaltare. (FB 11kap.12 §)

Den enskilde kan själv begära att få en viss person som god man och få denne förordnad om det inte är olämpligt.

Det är överförmyndaren som bedömer om en person är lämplig som god man genom olika kontroller, t.ex. att personen inte befinner sig på ekonomiskt obestånd, inte har försatts i konkurs eller har betalningsanmärkningar eller på annat sätt är olämplig.

Den gode mannen behöver inte vara svensk medborgare men skall ha grundläggande kunskaper om det svenska samhället och behärska svenska språket i tal och skrift, vilket ju är en förutsättning för att kunna bevaka huvudmannens intressen. Några speciella yrkesmässiga krav ställs däremot inte.

När en person ska åta sig ett uppdrag som god man måste denne underteckna ett åtagande och lämna intyg om sin lämplighet från två ojäviga personer.

Socialnämnden bör inte föreslå någon till god man som kan ha motstridiga intressen i förhållande till huvudmannens angelägenheter. Ej heller den som kan tänkas ha eller komma att få egen vinning genom godmanskapet.

Gode mannens uppgifter

När tingsrätten förordnat en god man utfärdar överförmyndaren ett registerutdrag, som bygger på tingsrättens beslut, och där omfattningen av godmanskapet framgår.

Den gode mannens uppdrag kan vara ett s.k. fullt godmanskap, vilket innebär att bevaka den enskildes rättigheter, sköta ekonomin och sörja för att denne får adekvat vård och omsorg. Det senare betyder inte att gode mannen själv skall vårda eller praktiskt sköta om sin huvudman utan att se till att denne får den hjälp och omvårdnad som behövs och som skall ges t.ex. av socialtjänsten.

Uppdraget kan också vara ett s.k. begränsat godmanskap. Ett begränsat uppdrag kan t.ex. gälla att bevaka huvudmannens rätt och förvalta dennes egendom. Ett begränsat uppdrag kan också gälla enstaka tillfällen, t.ex. vid försäljning av en fastighet eller att bevaka huvudmannens rätt vid en boutredning.

Huvuduppgiften för den gode mannen är att tillvarata huvudmannens intressen och att alltid handla på det sätt som bäst gagnar denne (FB 12 kap 3§). Om gode mannens uppdrag är att förvalta tillgångarna så är det den gode mannen som ska sköta ekonomin och inte t.ex. personal på ett gruppböende.

Huvudmannens vilja skall vara vägledande. Den gode mannen skall fungera som ett biträde åt huvudmannen och så långt det är möjligt samråda med denne. Det innebär också att företräda huvudmannen och den gode mannen har därför ingen tystnadsplikt.

Huvudmannens samtycke skall i princip inhämtas till de rättshandlingar den gode mannen vill företa. Gäller det en rättshandling för den dagliga hushållningen anses att samtycke finns om inte huvudmannen gett uttryck för motsatsen. Om en större förvaltningsåtgärd skall vidtas och huvudmannen inte är i stånd att lämna sitt samtycke krävs ett läkarintyg som utvisar att samtycke inte kan ges. Med en större förvaltningsåtgärd avses t.ex. att öppna eller avsluta ett bankkonto eller att avveckla ett hem.

Den gode mannens uppdrag kräver i vissa fall överförmyndarens godkännande, t.ex. vid köp och försäljning av fastighet eller bostadsrätt samt vid bodelning, arvsskifte eller upptagande av lån. Det kan noteras att huvudmannen själv har kvar sin rättshandlingsförmåga och t.ex. själv kan sälja sin egendom.

Den gode mannen skall före den 1 mars varje år till överförmyndaren redovisa sin förvaltning under föregående år.

En god man har rätt till ett skäligt arvode och ersättning för kostnaderna för sitt uppdrag. Enligt bestämmelserna i föräldrabalken skall arvodet till den gode mannen, om det inte finns särskilda skäl, betalas av huvudmannen om denne har inkomster eller tillgångar som överstiger två prisbasbelopp. I andra fall betalar kommunen.

Förvaltarskap

Möjligheten att omyndigförklara en person avskaffades 1 januari 1989 och ersattes med förvaltarskap. Förvaltarskap är en tvångsåtgärd som kan genomföras mot den enskildes vilja.

Förvaltarskap anordnas för vuxna.

Beslut om förvaltarskap

Det är tingsrätten som beslutar om anordnande av förvaltarskap och förordnar en förvaltare. Det sker vanligtvis efter ansökan från överförmyndaren. Eftersom förvaltarskapet innebär ett stort ingrepp i den personliga integriteten prövas frågan restriktivt.

Överförmyndaren kan entlediga respektive utse ny förvaltare om den tidigare inte skall ha kvar uppdraget.

Förutsättningar

En förvaltare förordnas när det inte är tillräckligt med ett godmanskap. Utöver de förutsättningar som gäller för att förordna en god man krävs att en läkare intygar att den enskilde är ur stånd att vårda sig eller sin egendom.

Som exempel på en situation där godmanskap inte är tillräckligt och där förvaltarskap kan bli nödvändigt är då en person, till följd av funktionshinder eller missbruk, inte kan hantera sina tillgångar och därmed riskerar att bli vräkt och sakna medel till sin dagliga livsföring.

Rättshandlingsförmåga

Förvaltarskapet innebär att huvudmannen helt förlorar sin rättshandlingsförmåga i de delar som omfattas av förvaltarskapet. Förvaltarskapet kan begränsas och anpassas till behovet i varje enskilt fall. Det kan t.ex. omfatta förvaltning av en viss fastighet eller en viss del av den enskildes kapital.

Vem kan ansöka ?

Den enskilde kan själv göra en ansökan om förvaltarskap till tingsrätten. Ansökan till tingsrätten kan även göras av en god man, anhöriga eller av överförmyndaren.

Socialnämnden har en *skyldighet* att anmäla behovet av en förvaltare till överförmyndaren. En sådan anmälan skall innehålla sociala uppgifter motsvarande vad som gäller anmälan om behov av en god man samt ett läkarintyg. Nämnden är skyldig att göra en anmälan även om det inte går att få ett läkarintyg. Utifrån anmälan ansvarar då överförmyndaren för den fortsatta utredningen.

Vem kan utses till förvaltare?

Det framgår av lagtexten att till förvaltare skall utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig man eller kvinna som är myndig och själv inte har förvaltare.
(FB 11 kap 12 §)

Den enskilde kan själv begära att få en viss person som förvaltare och få denne förordnad om det inte är olämpligt.

Förvaltaren behöver inte vara svensk medborgare men skall ha grundläggande kunskaper om det svenska samhället och behärska det svenska språket i tal och skrift samt ha de kvalifikationer som krävs för att sköta förvaltarskapet. Några speciella yrkesmässiga krav ställs däremot inte.

Det är överförmyndaren som bedömer om en person är lämplig som förvaltare genom olika kontroller t.ex. att personen inte befinner sig på ekonomiskt obestånd, inte har försatts i konkurs eller har betalningsanmärkningar eller på annat sätt är olämplig.

När en person ska åta sig ett uppdrag som förvaltare måste denne underteckna ett åtagande och lämna intyg om sin lämplighet från två ojäviga personer.

Om ett godmanskap ersätts av ett förvaltarskap kan den gode mannen utses till förvaltare om det är lämpligt.

I de fall socialnämnden lämnar förslag på förvaltare bör inte någon föreslås som kan tänkas ha eller komma att få egen vinning av huvudmannens angelägenheter eller på annat sätt ha motstridiga intressen.

Förvaltarens uppgifter

När tingsrätten förordnat förvaltare utfärdar överförmyndaren ett registerutdrag som bygger på tingsrättens beslut och där omfattningen av förvaltarskapet framgår. Rätten kan också överlåta till överförmyndaren att närmare bestämma uppdragets omfattning.

Förvaltarens uppdrag kan vara ett s.k. fullt förvaltarskap, vilket innebär att bevaka huvudmannens rättigheter, sköta ekonomin och sörja för att denne får adekvat vård och omsorg. Det senare betyder inte att förvaltaren själv skall vårda eller praktiskt sköta om sin huvudman utan att se till att denne får den hjälp och omvårdnad som behövs och som skall ges t.ex. av socialtjänsten. Huvuduppgiften för förvaltaren är att tillvarata huvudmannens intressen och alltid handla på det sätt som bäst gagnar denne.

Förvaltarskap kan också vara begränsat i omfattning eller avse ett enstaka uppdrag. Ett begränsat uppdrag kan ex. gälla förvaltning av en fastighet, viss del av dennes kapital eller att företräda huvudmannen vid en enstaka rättshandling.

Om en större förvaltningsåtgärd skall vidtas krävs överförmyndarens godkännande, t.ex. köp och försäljning av fastighet eller bostadsrätt, bodelning, arvs-skifte eller upptagande av lån.

Förvaltaren skall före den 1 mars varje år till överförmyndaren redovisa sin förvaltning under föregående år.

En förvaltare har rätt till ett skäligt arvode för sitt arbete och ersättning för sina kostnader på samma sätt som en god man. Arvodet till förvaltaren skall, om det inte finns särskilda skäl, betalas av huvudmannen om denne har inkomster eller tillgångar som överstiger två prisbasbelopp. I andra fall betalar kommunen.

Interimistiska beslut om god man och förvaltare

Det kan visa sig att den enskildes angelägenheter kräver omedelbar vård eller att ett dröjsmål uppenbarligen skulle medföra fara för dennes person eller egendom.

I sådana situationer skall socialnämnden anmäla att det föreligger ett omedelbart behov av god man eller förvaltare. Socialnämndens anmälan skall göras till överförmyndaren även när det gäller behovet av ett interimistiskt beslut.

Tingsrätten kan då fatta ett interimistiskt beslut om god man eller förvaltare i de fall ett slutligt beslut inte kan ges omedelbart.

Som exempel på en situation där detta kan bli aktuellt kan nämnas att den enskilde riskerar att vräkas från sin bostad eller av oförstånd utnyttjas ekonomiskt, t.ex. luras att ge bort hela sin pension eller banktillgodohavande och därmed kommer att sakna medel till sin försörjning.

Förmyndarskap

Allmänt

Barn under 18 år är underåriga och omyndiga. Ett omyndigt barn saknar som regel rättslig handlingsförmåga. Med rättslig handlingsförmåga menas att själv kunna företa rättshandlingar såsom att ingå avtal, sätta sig i skuld eller förvalta sin egendom. Däremot har ett barn rättskapacitet, vilket innebär att det kan förvärva rättigheter och skyldigheter t.ex. äga en fastighet.

Ett omyndigt barn måste således ha en ställföreträdare som kan företräda dess intressen och rätt. De flesta barn har sina föräldrar som ställföreträdare. Föräldrarna ansvarar, såsom vårdnadshavare, för barnets person dvs försörjning, omvårdnad och fostran. Som förmyndare ansvarar de för förvaltning av barnets tillgångar och angelägenheter som rör tillgångarna och företräder också barnet rättsligt.

Bestämmelser om bl.a. vårdnaden om barn under 18 år finns i föräldrabalkens 6 kapitel.

Föräldrar är förmyndare

Föräldrar, som är gifta med varandra, har gemensam vårdnad och är också gemensamt förmyndare för sitt barn.

Gemensam vårdnad är det vanligaste även när föräldrar inte är gifta med varandra. De är då gemensamt barnets förmyndare. Detta gäller även om föräldrarna inte bor tillsammans.

En förälder som är ensam vårdnadshavare är också ensam förmyndare för sitt barn.

Föräldrar, som har den rättsliga vårdnaden om barnet, är också dess förmyndare. De är så kallade legala förmyndare.

En förälder som är underårig är vårdnadshavare för sitt barn, men kan inte vara dess förmyndare.

Föräldrars förvaltning

Lagstiftningen utgår från att de flesta föräldrar förvaltar sitt barns tillgångar på ett betryggande sätt. Den grundläggande regeln är därför att föräldrars förvaltning av sitt barns tillgångar inte behöver kontrolleras så länge de understiger ett värde motsvarande åtta prisbasbelopp, f.n. är detta ca 295 000 kronor. I praktiken kommer tillsynen därför att koncentreras på föräldrars förvaltning där barnet har egna tillgångar till ett högre värde eller om barnet helt eller delvis äger en fastighet, bostadsrätt eller tomträtt. Detsamma gäller om det som villkor i testamente eller gåvobrev anges att den egendom barnet erhåller skall stå under överförmyndarens kontroll.

Erfarenheten har visat att en liten grupp föräldrar inte förvaltar barnets tillgångar på ett betryggande sätt eller att deras levnadsförhållanden är sådana att det kan misstänkas att de inte förvaltar tillgångarna på ett betryggande sätt. Överförmyndaren har då både rätt och skyldighet att ingripa i föräldrarnas fria förvaltning genom beslut om skärpande föreskrifter. Ett sådant beslut innebär att barnets tillgångar spärras (FB 13 kap 19 §).

Beslut om skärpande föreskrifter såsom spärr av bankkonton kan fattas även om barnets tillgångar understiger åtta prisbasbelopp.

Tillsyn över förvaltning

Alla förmyndares, legala såväl som särskilt förordnade, förvaltning står under tillsyn av överförmyndaren oavsett hur stora eller små tillgångar det omyndiga barnet har. Överförmyndaren har också rätt att från förmyndarna infordra alla uppgifter som behövs för att utöva tillsynen.

Vissa åtgärder kräver alltid överförmyndarens godkännande oavsett tillgångarnas värde. Det gäller t.ex. när ett barn skall sälja eller förvärva en fastighet eller bostadsrätt, om fastigheten/bostadsrätten skall pantsättas eller om barnets skall låna eller låna ut pengar.

När det gäller en av överförmyndaren kontrollerad förvaltning är föräldrarna skyldiga att varje år, till överförmyndaren, ge in en så kallad årsräkning över sin förvaltning.

Överförmyndaren kan besluta att föräldrarna skall redovisa sin förvaltning även om barnets tillgångar understiger åtta prisbasbelopp. Beslut kan även fattas om andra ingrepp i föräldrars fria förvaltning, t.ex. att spärra barnets tillgångar.

När skall socialnämnden anmäla till tingsrätten?

Socialnämnden är enligt Sof 42 § 1 st skyldig att göra en framställning eller ansökan till tingsrätten om någon åtgärd behöver vidtas i fråga om vårdnad eller förmyndarskap för en underårig. En liknande bestämmelse finns i LSS 15 § 6 p. men där hänvisas till överförmyndaren.

Bestämmelserna i Sof och LSS är således inte helt samstämmiga utan skiljer sig åt beträffande till vem socialnämnden skall göra en framställan eller ansökan. Av specialmotiveringarna till LSS 15 § 6 p. framgår att socialtjänstförordningens

bestämmelser har lagfästs när det gäller LSS personkrets. Vidare framgår att frågor om förmynderskap hanteras av tingsrätten. En lämplig handläggningsordning är därför att nämnden alltid vänder sig till tingsrätten när en åtgärd behöver vidtas i fråga om vårdnad eller förmynderskap samt att en känedomskopia sänds till överförmyndaren.

Åtgärder beträffande vårdnad och förmynderskap

Behovet av åtgärder i fråga om vårdnad och förmynderskap aktualiseras vanligen i någon av följande situationer.

*Det kan bli aktuellt att utse annan vårdnadshavare för ett barn när föräldrar gör sig skyldiga till missbruk, försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling (FB 6 kap 7 §).

*När ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrarnas t.ex. ett familjehem och det uppenbart är bäst för barnet att det rådande förhållandet skall bestå kan vårdnaden flyttas över till dem som vårdat och fostrat barnet (FB 6 kap 8 §).

*Barnets ena eller båda föräldrar har avlidit. Om inte den efterlevande föräldern kan vara barnets vårdnadshavare eller barnet är föräldralöst måste ny vårdnadshavare utses för barnet (FB 6 kap 9 §).

Särskilt förordnad vårdnadshavare

Den som förordnats till vårdnadshavare för barnet är vanligtvis också dess förmyndare (FB 10 kap 3 §). Denne har ansvaret för att barnet får sina olika behov tillgodosedda. Vad barnet har rätt till i fråga om omsorg och trygghet m.m. framgår bl.a. av FB 6 kap 1 och 2 §§.

En särskilt förordnad vårdnadshavare tillika förmyndares förvaltning av barnets tillgångar står under överförmyndarens tillsyn på samma sätt som gäller för gode män och förvaltare. Den som endast är förordnad till vårdnadshavare står inte under överförmyndarens tillsyn.

En särskilt förordnad vårdnadshavare tillika förmyndare har rätt till arvode enligt samma regler som för gode män och förvaltare.

Särskilt förordnad förmyndare

Det kan i vissa fall finnas skäl som medför att någon annan än den särskilt förordnade vårdnadshavaren förordnas till förmyndare. Ett sådant skäl kan vara att den särskilt förordnade vårdnadshavaren inte anser sig ha tillräckliga kunskaper för att kunna förvalta barnets egendomen eller att en jävssituation föreligger eller kan uppstå. Det kan också vara fråga om svårigheter i relationerna mellan ett barns föräldrar och särskilt förordnade vårdnadshavare som gör att det behövs en särskilt förordnad förmyndare som självständigt kan företräda barnets rätt.

Till den särskilt förordnade förmyndarens uppgifter hör att sörja för det omynliga barnets bästa genom att förvalta dess tillgångar och se till att dessa an-

vänds till dennes nytta. Förmyndaren skall också företräda den omyndige i angelägenheter som rör tillgångarna. Det är en självständig uppgift och förmyndaren bestämmer hur tillgångarna skall användas eller placeras. Ett barn som fyllt 16 år skall ges tillfälle att yttra sig över viktigare beslut.

En särskilt förordnad förmyndares förvaltning av barnets tillgångar står under överförmyndarens tillsyn på samma sätt som gäller för gode män och förvaltare.

En särskilt förordnad förmyndare har rätt till arvode enligt samma regler som för gode män och förvaltare.

Medförmyndare

Om ett barns föräldrar inte ensamma kan handha förmynderskapet skall en medförmyndare förordnas (FB 10 kap. 8 §).

Ett exempel på en sådan situation är en förälder som är ensam förmyndare till ett barn med betydande tillgångar och där föräldern inte har tillräcklig kunskap för att handha förvaltningen. I ett sådant fall skall medförmyndare förordnas.

Medförmyndarens förvaltning av barnets tillgångar skall redovisas till överförmyndaren. En medförmyndares förvaltning av barnets tillgångar står under överförmyndarens tillsyn på samma sätt som gäller för gode män och förvaltare.

En medförmyndare har rätt till arvode enligt samma regler som för gode män och förvaltare.

När skall socialnämnden anmäla till överförmyndaren?

Nämnden är anmälningsskyldig till överförmyndaren i de fall en underårig behöver eller inte längre behöver en god man (Sof 42 § och LSS 15 § 6 p) eller när det behövs inskränkningar i föräldrars fria förvaltning av barnets tillgångar (Sof 42 § 2 st 2 och 3 p.).

Inskränkningar i föräldrars fria förvaltning

Socialnämnden kommer i sina verksamheter i kontakt med familjer där ett barn har eller kan komma att få egna tillgångar. Det kan röra sig om förväntad eller beviljad barnpension inklusive retroaktiva utbetalningar eller kapital från en försäkring efter en avliden förälder. Det kan även vara fråga om förväntat eller utbetalt skadestånd eller ett arv.

Socialnämnden kan ha sådan kännedom om föräldrarnas levnadsförhållanden så att den vet att föräldrarna själva förbrukar barnets tillgångar eller att det finns skäl att misstänka att så kommer att ske. För att säkerställa att barnets tillgångar kommer att förvaltas på ett betryggande sätt och till barnets nytta har socialnämnden därför skyldighet att anmäla till överförmyndaren att det föreligger förhållanden, som talar för att en förälder inte kommer att förvalta sitt underåriga barns egendom på ett betryggande sätt.

Nämndens skyldighet gäller således så snart nämnden bedömer att det föreligger sådana förhållanden. Det behöver, t.ex. inte ha inträffat att föräldrar har använt barnets tillgångar till egen eller familjens konsumtion. Det räcker att det finns skäl att misstänka att föräldrar inte kommer att förvalta barnets tillgångar på ett betryggande sätt. Barnet behöver inte själv vara föremål för några insatser eller åtgärder från nämndens sida för att anmälningsskyldigheten skall gälla.

Skälen till att nämnden placerar underåriga i familjehem eller HVB enligt SoL eller LVU är i många fall att det finns allvarliga brister i hemförhållandena och i föräldrarnas omsorgsförmåga. Förhållandena kan vara desamma för barn och unga som får motsvarande insatser enligt LSS. Nämnden skall i dessa fall alltid att göra anmälan till överförmyndaren, som har att ta ställning till eventuella åtgärder. Det gäller även då den unges eget beteende anges som huvudorsak till placeringen (JO:s rapport "Barn i familjehem" 1985 12 18, dnr 2989-1985).

Nämndens anmälningsskyldighet gäller oavsett om barnet har egna tillgångar eller inte. Detta för att överförmyndaren skall ha kännedom om förhållandena och snabbt kunna ingripa i ett senare skede då barnet t.ex. får ett arv.

God man för underåriga

God man förordnas för en underårig vid specifika tillfällen då förmyndaren/ förmyndarna inte kan företräda sitt barn. En vanlig situation är att de är delägare i samma dödsbo eller att en rättshandling skall ske mellan föräldrar och barn, t.ex. en gåva från föräldrar till barn.

Det kan även vara så att barnet tillfälligtvis inte har någon som kan företräda det. Såsom exempel kan nämnas förälders sjukdom, barnet är övergivet eller s.k. hittebarn.

Det kan även vara fråga om ett LVU-placerat barn som behöver insatser enligt LSS och där barnets vårdnadshavare t .ex till följd av en konflikt med socialtjänsten eller av oförstånd inte vill ansöka om erforderliga insatser.

God man för utländska barn

Underåriga, som kommer till Sverige utan att ha uppehållstillstånd och utan vårdnadshavare eller annan legal företrädare i Sverige, behöver en person som kan vara dess rättsliga företrädare. De kommer hit tillsammans med släktingar, landsmän eller på egen hand. De vanligaste skälen till att de kommer hit är att de vill söka asyl för att få stanna här i landet.

Barnets situation uppmärksammas i passkontrollen eller av Migrationsverket i samband med att det vid ankomsten till Sverige söker asyl eller uppehållstillstånd. Det kan även uppmärksammas senare i samband med en ansökan om asyl eller uppehållstillstånd när barnet redan bosatt sig i en kommun.

Det är Migrationsverket som prövar en ansökan om uppehållstillstånd i Sverige. Den som är underårig (omyndig) kan inte själv göra en sådan ansökan. Ansökan skall därför göras av någon som har rätt att företräda den underåriga t.ex. en god man.

När Migrationsverket fått kännedom om att en sådan underårig vistas illegalt i landet görs en anmälan till socialtjänsten i vistelsekommunen. En sådan anmälan skall göras oavsett om barnet vistas på en av Migrationsverkets anläggningar eller i ett enskilt hem.

När socialtjänsten mottagit anmälan skall nämnden utreda barnets situation och vidta de åtgärder som krävs i det enskilda fallet (SoL 50 §). Eftersom barnet inte har någon rättslig företrädare som kan ansöka om insatser enligt socialtjänstlagen måste nämnden ansöka om vård enligt LVU och besluta var barnet skall placeras.

Nämnden är samtidigt skyldig att anmäla till överförmyndaren att det föreligger ett omedelbart behov av en god man så att barnet får en rättslig företrädare (Sof 42 § 2 st 1p). Barn som inte har uppehållstillstånd i landet är heller inte folkbokförda här. Nämnden skall därför anmäla behovet av god man till överförmyndaren i vistelsekommunen. Om ett barn, som inte har uppehållstillstånd i landet, flyttar till en annan kommun gör överförmyndaren genast en överflyttning av godmanskapet till den nya vistelsekommunen.

Med hänsyn till barnets utsatta situation är det viktigt att en god man kan utses snarast möjligt. Dennes uppgift är bl.a. att så snabbt som möjligt bestämma om en asylansökan skall göras, påbörja efterforskning av föräldrar för en eventuell återförening samt att söka bistånd enligt socialtjänstlagen och i övrigt bevaka barnets rätt. Om den gode mannen samtycker till en placering så behöver inte LVU-ansökan fullföljas alternativt att vård enligt LVU kan övergå i en SoL-placering.

För att tillvarata barnets intressen på ett objektivt sätt, det kan t.ex. finnas intressemotsättningar mellan barnets behov och släktingars önskemål om placering, bör en opartisk god man utses. Den gode mannen behöver inte vara svensk medborgare men ska ha grundläggande kunskaper om det svenska samhället och behärska det svenska språket i tal och skrift, vilket är en förutsättning för att kunna bevaka huvudmannens intressen.

Litteraturhänvisning

Eric Sehlin. "Handbok för överförmyndare", Kommentus Förlag

Kerstin Fälldin: "God man eller förvaltare en praktisk handbok", LTs Förlag,

Anita Wickström, Unto Komujärvi: "Familjerätten. En introduktion" Norstedts Juridik AB

Gösta Wallin: "Föräldrabalken och internationell föräldrarätt" (6 uppl.)

Norstedts Juridik AB

Blanketter

För att underlätta socialnämndens administration och för en rättssäker handläggning lämnas förslag till blanketter som kan användas vid anmälan till överförmyndaren respektive tingsrätten (Bilaga).

Blanketterna finns i såväl pappers- som elektronisk form. De kan köpas på
Kommentus , 117 99 Stockholm, tel 08 709 59 00.

Bilagor

Socialtjänstförordningen

42 § Om socialnämnden får veta att någon åtgärd behöver vidtas i fråga om vårdnad eller förmyndarskap för en underårig, skall nämnden göra framställning eller ansökan om det hos den domstol till vilken ärendet hör. Detsamma gäller om nämnden i förekommande fall bedömer att en underårig är i behov av målsägandebiträde.

Nämnden skall anmäla till överförmyndaren, om den finner

1. att god man eller förvaltare enligt föräldrabalken bör förordnas för någon,
2. att någon inte längre bör ha förvaltare, eller
3. att det föreligger sådana förhållanden som talar för att en förälder inte kommer att förvalta sitt underåriga barns egendom på ett betryggande sätt. (Förordning (1995:383))

Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade

15 § Till kommunens uppgifter hör att

1. fortlöpande följa upp vilka som omfattas av lagen och vilka deras behov av stöd och service är
2. verka för att personer som anges i 1 § får sina behov tillgodosedda,
3. informera om mål och medel för verksamheten enligt denna lag,
4. medverka till att personer som anges i 1 § får tillgång till arbete eller studier,
5. verka för att det allmänna fritids- och kulturutbudet blir tillgängligt för personer som anges i 1 §,
6. anmäla till överförmyndaren dels när en person som omfattas av 1 § kan antas behöva förmyndare, förvaltare eller god man, dels när ett förmyndarskap, förvaltarskap eller godmanskap bör kunna upphöra, samt
7. samverka med organisationer som företräder människor med omfattande funktionshinder.